

УДК 338.242

І.О.ГЕРАЩЕНКО, Г.П.ДОМБРОВСЬКА, кандидати екон. наук
Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розроблено концепцію державного розвитку малого підприємництва в Україні, яка складається з трьох блоків. Розглядається кожний з трьох блоків, а також чинники, які впливають на розвиток малого підприємництва зі сторони впливу як фінансово-бюджетних заходів, організаційних, а також правових заходів. Розглядаються питання, пов'язані з формуванням механізму фінансово-господарських відношень, метою якого є створення відповідних умов для ефективного розвитку малого підприємництва.

На сучасному етапі розвитку досить важливим питанням для розвитку малого підприємництва (МП) є питання, пов'язані з фінансуванням підприємницької діяльності. Не останню роль при цьому відіграє держава.

Слід зазначити, що багато науковців розглядають проблеми, пов'язані з розвитком підприємництва, серед яких М.Бедринець, І.Богатирьов, А.Золотарьов, О.Микитюк, В.Парсяк, М.Журавльова [1-5] та ін. Але в цих роботах розглядалися лише окремі положення системи функціонування малих підприємств як умови соціально-економічних явищ.

Сучасний стан малого підприємництва вказує на те, що терміново необхідна широка програма досліджень проблеми державного регулювання малого підприємництва на нинішньому етапі розвитку економіки.

Сучасна економічна дійсність вимагає від керівників підприємствами постійно ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Підприємницька діяльність схильна до виникнення різних кризових ситуацій, результатом яких може стати погіршення не тільки фінансового стану підприємства, але і функціонування підприємництва в так званій „тіньовій економіці”. Щоб зашкодити подальшому функціонуванню підприємств у тіні, держава повинна створювати необхідні умови для розвитку малого підприємництва. На нашу думку, це можливо лише завдяки ефективній політиці з боку держави в регулюванні питань розвитку малого підприємництва в умовах ринку. Необхідно створити концепцію з регулювання діяльності малого підприємництва з боку держави, в якій треба враховувати інтереси не тільки держави, а також підприємців одночасно.

Метою даної статті є розробка концепції державного регулювання розвитку малого підприємництва в Україні у сучасних умовах господа-

рювання.

Передумовою ефективного розвитку малого підприємництва є створення відповідних економіко-організаційних форм регулювання. Концепція державного регулювання розвитку малого підприємництва складається з трьох основних блоків (рис.1). До першого блоку – фінансово-бюджетні заходи господарських відношень – відносяться слабкі сторони малого бізнесу, пов'язані, в першу чергу, з фінансуванням. До складу цього блоку входять кредитно-грошова політика, інвестиційна політика, антимонопольна політика, амортизаційна політика, управління НТП та інноваційною діяльністю. Вдосконалення податкової системи і системи ліцензування та реєстрації МП одночасно входять до складу двох блоків, бо їх треба розглядати з різних поглядів, точок зору регулювання для досягнення найбільш ефективного результату.

Фінансування підприємницької діяльності може здійснюватися за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. До внутрішніх джерел відносяться фінансування за рахунок оборотного капіталу, фінансування за рахунок надлишку платіжних засобів; до зовнішніх – фінансування за рахунок власного капіталу (збільшення капіталу за рахунок пайових вкладень) і фінансування за рахунок позичкового капіталу.

Система фінансування підприємницької діяльності повинна постійно вдосконалюватися і для цього необхідна державна фінансова підтримка малого підприємництва, яка має бути виражена, на наш погляд, у двох напрямках:

- 1) безпосереднє фінансування (державні фонди: субсидування, кредитування, пайове фінансування та податкові пільги);
- 2) стимулювання підтримки малого бізнесу з боку підприємницьких структур (гарантування позик, зменшення ризику, збільшення прибутковості по операціях з малими підприємствами та ін.).

Удосконалення механізмів фінансової підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, до яких відносяться: гарантійні фонди кредитування, пільгове кредитування, співфінансування, лізинг, франчайзинг, консалтинг, централізований бухгалтерський облік, венчурне фінансування, кредитні союзи, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, комплексне обслуговування малих підприємств, реструктуризація промислових підприємств, страхування, – досить важливе для ефективного регулювання малого підприємництва.

Проаналізовано вплив податкової системи на ефективність розвитку малого бізнесу, виявлено, що для забезпечення нормального функціонування економічної системи держава повинна виконувати визначені функції у сфері державного регулювання податками:

Рис.1 – Концепція державного регулювання розвитку малого підприємництва

- 1) надання допомоги у встановленні соціальної стабільності та економічного зростання на основі ефективного функціонування фінансової, кредитної, податкової системи;
- 2) оптимальне сполучення адміністративного і ринкового регулювання на основі обґрунтованого податкового законодавства;
- 3) головна роль держави під час кризової ситуації;
- 4) необхідний справедливий контроль підприємців з боку держави;
- 5) впорядкування законодавчої бази оподаткування шляхом прийняття Податкового кодексу;
- 6) створення умов для розвитку підприємництва;
- 7) оптимальне поєднання адміністративних і ринкових регуляторів податкового законодавства.

Другим блоком відповідної концепції є організаційні заходи, до складу яких входять ряд організацій та вплив оточення на розвиток малого підприємництва. Безсумнівно, організаційні заходи являють собою умови та фактори, які впливають на функціонування малих підприємств і потребують прийняття управлінських рішень. Необхідне створення вертикальної системи взаємовідносин між міжнародними банками та фондами, державними органами підтримки малого підприємництва, державним комітетом сприяння малому підприємству, національним фондом підтримки підприємництва та іншими підприємницькими структурами і підприємцями.

До третього блоку відносяться правові заходи, до складу яких входять створення нормативно-правової бази, розробка законодавства про мале підприємництво, створення системи відповідальності за дискримінацію та ін.

Створення правової бази приватного бізнесу знаходиться на етапі формування та характеризується нестабільністю і неординарністю. За державою на даному етапі розвитку все ще залишається завдання формування невід'ємних елементів соціально-економічного простору, яке підприємницький сектор не в змозі провести самостійно: нормативно-правове забезпечення; інституціональні принципи розвитку бізнесу; функціональні форми державного регулювання та ін.

Для вдосконалення організаційно-правової системи підприємництва, необхідно, щоб вона спиралася на такі принципи: справедливість, ефективність, систематичність, якість, доступність, послідовність, прозорість, відповідальність та надійність.

Ці три блоки є невід'ємною частиною ефективності функціонування малого підприємництва і залежать від ряду регуляторів, таких як: соціально-економічне регулювання, співпраця в об'єднанні підприємств з питань регулювання малого підприємництва, організаційно-

правове регулювання, регулювання ринкових відносин конкуренції між фірмами, регулювання етико-правових відносин, організаційно-господарче регулювання, організаційно-фінансове регулювання, регулювання і сприяння зовнішньоекономічній діяльності та розвитку малого підприємництва.

Група фінансово-економічних факторів має різноманітну кількість складових, які тісно взаємозв'язані.

Низька ефективність функціонування малого підприємництва в Україні ґрунтується на обмеженому доступі малого виробництва до сировини, матеріалів, капіталу, широкого вивчення збутових ринків. Зменшення темпів спаду обсягів виробництва, зниження інфляції і стабілізація курсу гривні в теперішніх умовах свідчать про початок промислового розвитку і інвестицій в промислову сферу. Серед негативних макроекономічних факторів слід виділити обмеженість фінансово-кредитних ресурсів і сповільнену інвестиційну діяльність. Необхідно подолати кризу неплатежів і підвищити конкурентоспроможність національних товарів, одночасно зменшити імпорт.

Слабкі сторони малого бізнесу пов'язані, в першу чергу, з фінансуванням. Суб'єкти малого підприємництва, не маючи достатнього доступу до ринку капіталу, завжди відчують нестачу фінансових ресурсів для розвитку справи і підтримки свого бізнесу. Самофінансування в більшості випадків залишається єдиним джерелом існування підприємств цієї сфери. Дефіцит оборотного капіталу, дорогі кредитні ресурси, жорстка конкуренція на ринку можуть поставити їх на межу банкрутства. Значних додаткових вкладень вимагають постійне оновлення продукції, використання нового обладнання.

У своїй діяльності малі й середні підприємства використовують власні і залучені фінансові ресурси.

Власні фінансові ресурси є базовою частиною підприємства, яка формується на момент його утворення і знаходиться в його розпорядженні протягом всього періоду діяльності. Цю частину фінансових ресурсів називають статутним капіталом. Згодом статутний капітал може подрібнюватися, зменшуватися або збільшуватися, в тому числі і за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів. Залучені фінансові ресурси частіше зустрічаються в формі банківських кредитів і позик, коштів від випуску та продажу облігацій, позик інших небанківських закладів. Перебуваючи в грошовій формі у вигляді коштів у касі підприємства або на розрахунковому рахунку в банку, капітал або фінансові ресурси не приносять прибутку підприємству. Тому відбувається метаморфоза капіталу з грошової форми в продуктивну, здатну давати прибутки. Цей процес називається фінансуванням.

За аналогією з наведеною класифікацією фінансових ресурсів (капіталу) як джерел фінансування можна розглядати внутрішнє і зовнішнє фінансування, удосконаливши при цьому механізм шляхів збільшення капіталу підприємства з урахуванням конкретної фінансової ситуації в різні періоди часу (рис.2).

Рис.2 – Механізм шляхів забезпечення підприємницької діяльності фінансовими ресурсами (збільшення капіталу)

Витрати в капіталі виникають на підприємстві тому, що потік надходжень і платежів звичайно покривають один одного несинхронно протягом певного періоду. Як правило, в перші місяці після створення підприємства переважають платежі, пов'язані з оплатою будівництва і ремонту виробничих приміщень, придбанням обладнання та ін. Але поступово збільшуються і надходження, наприклад, у формі прибутку від продажу. Кінець кінцем, в стадії підготовчого процесу переважають ті платежі, де відбувається надходження коштів. Позитивне споживання капіталу виникає в періоди, коли переважають платежі, і навпаки, негативне виникає, коли надходження більші платежів. Саме забезпечення покриття позитивного споживання в капіталі – найважливіше завдання фінансового менеджменту з метою збереження рівно-

ваги.

Система фінансування підприємницької діяльності може бути рекомендована у наступній формі:

1. Надходження, одержані в процесі обороту капіталу, компенсують витрати на підготовку виробництва продукції (надання пільг). Цю частину надходжень називають оборотним припливом платіжних коштів. Фінансування за рахунок оборотного припливу може здійснюватися скоріше за все при допомозі перевищення оборотних припливів амортизаційних відшкодувань над необхідним еквівалентом коштів для оновлення обладнання і розширення виробничих потужностей.

2. У випадку перевищення надходжень над величиною здійснених раніше затрат створюються вільні платіжні кошти, як в першому випадку. Цей надлишок може бути використаний на фінансування підприємницької діяльності чи окремого підприємця. Фінансова невизначеність в майбутніх надходженнях і платежах, а відповідно, й у визначенні споживання в капіталі може диктувати підприємцю різні лінії поведінки. З одного боку, вільні кошти можуть вилучатися з процесу підприємництва і інвестування в зовнішні об'єкти для того, щоб приносити прибутки (відсотки, дивіденди, участі в прибутку). З другого боку, доцільною можна вважати поведінку, коли частина власних вільних фінансових ресурсів не інвестується, а зберігається у вигляді резервів самострахування, що призводить до зменшення прибутків від депозитних відсотків.

3. У випадку недостатнього внутрішнього фінансування для скорочення позитивної потреби в капіталі звертаються до зовнішнього фінансування, яке передбачає, у свою чергу, використання власної позики капіталу.

4. Зовнішнє фінансування власним капіталом може здійснюватися двома шляхами:

- шляхом допоміжних пайових внесків власниками підприємства або притягненням до цього нових компаньйонів;

- шляхом використання нерозподіленого прибутку, коли підприємство нарощує свій власний капітал за рахунок реінвестування списаних з рахунку прибутків і направлення на рахунок установчого фонду нерозподіленого прибутку. Фактично підприємство не отримує допоміжного капіталу на самофінансування, а змінює структуру власного капіталу (зменшивши долю внутрішнього власного капіталу та збільшивши частку зовнішнього власного капіталу).

5. Зовнішнє фінансування за допомогою позиченого капіталу являє собою кредитне фінансування. Позика „заробляє” на кредиті тільки у випадку, якщо отриманий в результаті підприємницької діяльно-

сті прибуток буде більше платні за кредит.

З позиції підприємництва, дана система фінансування повинна бути основою при розробці правильного механізму фінансової підтримки малого бізнесу головним чином, з боку держави.

Таким чином, серед найважливіших напрямів державної підтримки малого підприємництва в Україні слід виділити правове регулювання та захист приватної власності, а також фінансово-кредитну підтримку, недостатній розвиток або відсутність яких є основними стримуючими факторами розвитку.

Необхідна активна державна фінансова підтримка малого підприємництва, особливо в тих сферах діяльності, які спрямовані на вирішення важливих проблем у подоланні кризових явищ: використання інтелектуального потенціалу шляхом розвитку венчурного бізнесу, інноваційного підприємництва; заміна нерационального імпорту шляхом створення власних підприємств; випуск експортноорієнтованої продукції. Важливе значення має спрямування зусиль підприємців у ті виробництва, де вони спроможні в якійсь мірі вирішити енергетичну та інші сировинні проблеми, проблему захисту навколишнього середовища.

Безпосередня фінансова підтримка малого підприємництва з боку держави з урахуванням бюджетних обмежень не може бути достатньою. Необхідно використовувати такий метод фінансової підтримки, як установлення пільг в оподаткуванні як найменшим підприємствам, так і тим структурам, які їх підтримують. Перші кроки в цьому напрямку уже зроблені (спрощена система оподаткування та фіксований податок), але вони недостатні: вони швидше впорядковують відносини між представниками органів державної влади та підприємцями, ніж стимулюють розвиток малого бізнесу. Необхідні такі програми державної підтримки малого підприємництва, які б і в умовах фінансових обмежень визначили вибір пріоритетних напрямків активізації зусиль підприємців

1.Бедринєць М.Д. Франчайзинг: світовий досвід і перспективи розвитку в Україні // Фінанси України – 2001. – №2. – С.96-104.

2.Богатырев И. Финансовый механизм поддержки предпринимательства // Экономист. – 2000. – №7. – С. 24-27.

3.Золотарев А. Исследование факторов, влияющих на предпринимательскую деятельность. – Харьков: Фактор, 1992. – 138 с.

4.Микитюк О.І. Фінансова підтримка малого підприємництва // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С.188-121.

5.Парсяк В., Журавлева М. Проблемы малого бизнеса // Экономика Украины. – 2000. – №4. – С.83-86.

Отримано 15.12.2006